

УДК: 159.92+172.42

О. О. Галкіна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВІДМІННОСТІ У СПРИЙНЯТТІ СУЧАСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ УКРАЇНИ ТА ЄВРОСОЮЗУ

У статті подано результати теоретико-емпіричного дослідження особливостей та відмінностей сприйняття сучасної картини світу студентською молоддю України та Європи в умовах глобальних світових змін. Зроблено порівняльний аналіз здобутих результатів.

Ключові слова: картина світу; образ світу; розвиток; студентство; наочність; соціальні аксіоми.

Сучасне суспільство відзначається активними трансформаційними процесами, які охоплюють всі сфери людської життєдіяльності та рішуче її змінюють. Данні трансформації перетворюють саму загальнолюдську орієнтованість, її засоби життєдіяльності, ціннісні орієнтації. У першу чергу це відноситься до студентської молоді, яка є більш відкритою та готовою до суспільних змін. Тому проблема вивчення «образу світу», «картини світу» є настільки значимою, що майже всі суспільні науки звертаються до цього предмету дослідження: філософія, соціологія, педагогіка, етика, психологія тощо.

Актуальність нашого дослідження полягає в необхідності вивчення особливостей соціально-психологічних відмінностей у сприйнятті сучасної картини світу студентською молоддю в умовах європейських інтеграційних процесів. Дані процеси, на наш погляд, суттєво впливають на характер та структуру картини світу та виявляють психологічні особливості її сприйняття.

Метою даної статті є викладання результатів теоретико-емпіричного дослідження соціально-психологічних відмінностей у сприйнятті картини світу студентською молоддю України та Європи в умовах глобальних світових змін. Саме студентський вік є сенситивним періодом у формуванні та розвитку картини світу, який акумулює уяви про навколишній світ і детермінує специфіку подальшої поведінки в ньому.

Треба відзначити, що проблема образу в психологічній науці належить до ряду фундаментальних. У численних експериментальних та теоретичних дослідженнях була розкрита відображена сутність образу, виявлено його основні особливості та сформульовано загальне положення про предметність психічного образу (Б. Г. Ананьєв, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, С. Д. Смірнов та ін.). За концепцією С. Л. Рубінштейна, образ не є моментальним знімком предмету. Його формування – це складний процес, який розгортається у часі, впродовж якого відображення становиться все більш адекватним до відображеного предмета.

Психологія образу є фундаментальною базою дослідження категорії «образу світу». Поняття «образу світу» є відносно новим в психологічній науці і його визначення вважається відкритим, а наповнювання конкретним емпіричним змістом не є завершеним.

Роботи О. М. Леонт'єва, В. П. Зінченка,

С. Д. Смірнова, С. М. Симоненко, В. В. Петухова, Т. М. Титаренко та інших вчених свідчать про те, що проблема «образу світу», «картини світу» привертає увагу дослідників, яку вони розглядають з різних позицій. Взагалі, синонімічний ряд категорії «образ світу» нараховує більше десяти різних термінів. Для відзначення складної реальності, яку містить в собі дана категорія, вчені використовують наступні поняття: «картина світу» (І. О. Зимня, Б. Г. Кузнецов), «когнітивна карта» (Е. Толмен), «міф» (О. Ф. Лосєв), «сценарій» (Е. Берн), «модель світу» (Дж. Брунер, Д. Гордон), «внутрішня модель зовнішнього світу» (Є. М. Іванов) «система актуальних координат об'єкту» (О. Ю. Артем'єва), «особистісні конструкти» (Дж. Келлі) «категоріальні структури індивідуальної свідомості» (В. Ф. Петренко), «життєвий світ» (Ф. Ю. Василюк, Д. О. Леонт'єв), «єдиний чуттєвий образ» (Р. Арнхейм), «категоріальні структури світосприйняття» (С. В. Тарасов), «образ світу» (В. П. Зінченко, О. М. Леонт'єв, С. Д. Смірнов) тощо.

Багатство та оригінальність різних підходів до феномену картини світу, розроблених в різних галузях, дає можливість розширити розуміння в рамках психологічних знань процесів сприймання та інтерпретації інформації, взаємодії носіїв різних картин світу, успішності адаптації «Я» у світі через розуміння його системи тощо. Адже уявлення про світ – як предметний, так і соціальний – створює основу психічної свідомості людини. Однак всі ці підходи об'єднують переконливе трактування дослідниками «картини світу» як складного утворення психіки, яке характеризується суб'єктивною системністю сприйняття людини: цілісністю, багаторівневою системою уявлень про світ та його взаємозв'язки, інших людей, себе та свою діяльність, про просторові та часові послідовності подій, їх причини, значення та цілі.

За концепцією О. М. Леонт'єва, образ світу визначається як відображення в психіці цілісного багатомірного предметного світу в усіх його взаємозв'язках і взаємозалежностях між речами (предметами), до яких належить і сама людина [1].

Характеристики образу світу, обґрунтовані у відповідності до загальних положень про активність психічного відображення, про те, що цілісний образ свідомості може керувати діяльністю суб'єкта, регулюючи і визначаючи її зміст, стверджується в роботах С. Д. Смірнова. Таку цілісну систему уявлень про себе і навколишній світ, про свою роль і місце в ньому,

про просторові і тимчасові послідовності подій, їх причини та цілі має кожна культура, в середині якої формується світогляд окремої особистості. З розвитком цивілізації і накопиченням величезного обсягу різномірної інформації за допомогою наукових відкриттів, образ світу втратив внутрішньокультурну цілісність і став надзвичайно варіативним. Образ світу став являти собою цілісну конструкцію світу з виділених свідомістю елементів, актуально значущих, ціннісних і дещо суперечливих для окремої людської особистості. Образів світу існує стільки, скільки існує їх носіїв, адже кожна людина є конструктором власного світу. У повсякденному житті світ і образ світу злиті в єдине ціле [3].

Суб'єктивний образ світу має базову, інваріантну частину, загальну для всіх носіїв, та варіативну, яка відображає унікальний життєвий досвід суб'єкта. Інваріантна частина формується в контексті культури, відображаючи її систему значень і сенсів. Мінливість її визначається тією соціокультурною реальністю, в яку занурена людина. Реалії сучасного світу ускладнюють використання традиційних паттернів культури внаслідок його мінливості. Тому кожне нове покоління «створює» такий образ світу, який дозволяє йому адекватно адаптуватися в світі і адекватно впливати на цей світ [3].

У співвідношенні понять «образ світу» і «картина світу» існує чимало підходів. Дана проблема розглядається в роботах С. Д. Смірнова, В. В. Петухова, О. Ю. Артем'євої, С. М. Симоненко, Т. М. Титаренко та багатьох інших вчених. У нашому дослідженні співвідношення цих понять розглядається в контексті об'єктивного та індивідуального (С. М. Симоненко, 2005). На думку С. М. Симоненко, в процесі континуального створення образу світу суб'єкта діяльності виникає індивідуальна (приватна) картина світу як похідна образу світу, як його змістова складова, як процес матеріалізації навколишнього світу. У такому разі можна говорити про створення суб'єктом діяльності загальної картини світу, розглядаючи його як механізм континуальності розвитку глобальної картини світу.

Привласнення загальної картини світу є результатом всієї духовної активності людини, яке включає як споглядальні форми відзеркалення, матеріальну сферу розуміння, так і несвідоме, підсвідоме, позасвідоме в психіці людини. Картина світу, будучи найзмістовнішою сутнісною стороною образу світу суб'єкта діяльності, несе в собі його основні властивості. Головним принципом вибірковості її змісту є принцип ціннісної орієнтації або ціннісної ієрархізації «наочного світу» [2].

Метою роботи є вивчення особливостей сприйняття сучасної картини світу студентською молоддю України та країн Євросоюзу.

Студентський період охоплює ранній юнацький вік. Саме цей вік, за даними сучасних досліджень, характеризується змінами структурних компонентів

особистості, які формуються під впливом складних та мінливих, нових за своєю суттю умов. Саме в цей час дозрівають її когнітивні та особистісні передумови, відбувається рефлексія власного життєвого шляху, з'являється потреба у власній реалізації. Потреба у сенсі життя в юнацькому віці проявляється в тому, що без появи цінностей, які визначають сенс існування, їх життєдіяльність не відповідає власним можливостям, не спрямована в майбутнє і негативно ними оцінюється (І. С. Кон, В. Т. Лісовський, О. В. Толстих, Н. Д. Сорокіна та ін.).

Вибірку нашого дослідження склали студенти з різних частин України: Львів, Одеса, Київ, Донецьк (190 досліджуваних) та студенти різних країн Європи – Литви, Латвії, Польщі, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, які навчалися в Університеті імені Вітоутаса Великого, м. Каунас, Литва (загалом також 190 досліджуваних).

У процесі емпіричного дослідження нами була використана методика «Соціальні аксіоми – 82» М. Бонда і К. Леунга для вимірювання соціально-психологічних особливостей сприйняття картини світу. Соціальні аксіоми – це є найбільш загальні вірування відносно себе, інших людей, навколишнього світу, як фізичного, так і духовного, і вони є головними в системі ціннісних переконань особистості.

Аналіз результатів емпіричного дослідження за методикою «Соціальні аксіоми SAS-82, обчислення середніх значень відповідей кожного досліджуваного за всіма ствердженнями та зіставлення між собою отриманих даних показали, що блоки соціальних аксіом, в яких репрезентується картина світу: «соціальний цинізм», «нагорода за зусилля», «соціальна гнучкість», «контроль долі», «релігійність», мають деякі відмінності (табл. 1).

Як свідчать дані, найбільш потужні показники здобула аксіома «соціальна гнучкість». У блоці «соціальна гнучкість» йдеться про множинність вирішень проблем, припущення про те, що не існує жорстких правил, а скоріше є безліч варіантів досягнення результатів. Важливість даного фактора, як вказують автори концепції, полягає в тому, що людина повинна знати, чи може вона вибудовувати свою поведінку в тій або іншій ситуації за вже знайомими зразками, або їй необхідно виробляти нову стратегію поведінки.

Дані, наведені у таблиці, показують, що значення, отримані в українській вибірці (3,53), найменші в порівнянні з даними країн Євросоюзу. Тобто для української молоді світ міжособистісних відносин є більш складним. Для неї висновки теперішньої ситуації не передбачують наслідків майбутніх ситуацій, від чого приходиться мати справу з подіями, які мають одиничне розв'язування. Найбільш високі показники за даним фактором здобули Німеччина, Іспанія і Франція (відповідно 4,32; 4,12; 4,03).

Результати середніх значень даних дослідження соціальних аксіом

Країна	Соціальний цинізм	Нагорода за зусилля	Соціальна гнучкість	Контроль долі	Релігійність
Україна	3,17	3,76	3,53	3,13	3,18
Литва	2,99	3,92	3,85	2,88	2,84
Латвія	2,77	4,0	3,97	3,42	3,47
Німеччина	3,38	4,02	4,32	2,70	2,26
Польща	2,86	3,70	3,80	3,43	3,23
Франція	3,53	3,86	4,03	2,91	2,34
Італія	3,15	3,53	3,75	2,76	2,65
Іспанія	3,37	3,83	4,12	2,95	2,54

Велику потужність здобула також аксіома «нагорода за зусилля», яка містить судження-вірування про те, що зусилля, знання і ретельне планування призведуть до позитивних результатів. Крім Італії, яка виявила найменший показник (3,53), Україна має нижчий ступень виразності даного фактору (3,76) у порівнянні з показниками інших зазначених країн. Найбільш високі показники за даним фактором виявила Німеччина та Латвія (відповідно 4,02 і 4,0).

Блок «соціальний цинізм» є найбільш «непродуктивним» блоком соціальних аксіом. Він негативно пов'язаний з рівнем довіри, економічною самостійністю і позитивно з етнічною інтолерантністю. До психологічних характеристик К. Леунг і М. Бонд відносять замкнутість, ненадійність, прагнення до суперництва, агресивність і, в той же час, пасивність. Але якщо людина розділяє соціальні аксіоми, які входять до блоку «соціальний цинізм», можна почуватися комфортно і в цілому бути задоволеним своїм життям.

Аналіз даних, наведених у таблиці, показує, що середні значення, отримані за фактором «соціальний цинізм», не мають дуже потужних значень по всіх країнах. Однак найбільш позитивний погляд, як на природу людини, так і на навколишній світ, показали такі країни, як Латвія, Польща, Литва (відповідно 2,77; 2,86; 2,99). Найбільш високі показники здобули такі країни, як Франція, Німеччина та Іспанія (відповідно 3,53; 3,38; 3,37). Те, що українські досліджувані виявили у порівнянні з досліджуваними рядом країн більш високі показники за фактором «соціальний цинізм», може свідчити про складні трансформаційні процеси, які переживає сьогодні Україна. Як вказує у своїх роботах більшість дослідників, зокрема В. А. Кіпень, В. М. Михайловський, Д. В. Ольшанський і багато інших, у такі складні періоди в житті країни руйнуються старі уявлення про світ, перш за все, соціальний. Заміна старих уявлень новими – болісний і досить тривалий процес, який може супроводжуватися різноманітними змінами в психіці людини. Внутрішні конфлікти, що виникають в переломних ситуаціях, активізують дію захисних механізмів, які набувають різноманітних форм прояву, у даному випадку форму негативного відношення до дійсності, тобто соціального цинізму.

Дані за факторами «контроль долі» та «релігійність» дуже схожі за своїми показниками. Взагалі, релігійність серед молоді всіх зазначених країн не є тим фактором, який суттєво впливає на їх сприйняття картини світу. Однак, серед досліджуваних фактори «контроль долі» і «релігійність» найбільшу виразність показала вибірка латвійської, польської та української молоді.

Таким чином, універсальність соціальних аксіом дозволила нам виявити соціально-психологічні відмінності у сприйнятті сучасної картини світу студентською молоддю України та країнами Євросоюзу.

Основою на здобутих даних, можна дійти **висновку**, що молодь країн Євросоюзу більш соціально адаптована, для них не існують жорсткі правила поведінки. Вони вірять, що є безліч варіантів досягнення результатів, а знання та зусилля призведуть до позитивних змін. Високий рівень соціального цинізму прагне до суперництва, агресивності, недовіри владі. Релігійні закони для них не мають великої цінності (крім Польщі та Латвії), а контроль над власною долею належить їм самим.

Українська молодь в значно меншій мірі адаптована соціально, схильна будувати свою поведінку за знайомими зразками, світ міжособистісних відносин є досить складним для неї. Середній рівень соціального цинізму вказує на ситуативну агресивність та суперництво. Релігійність позитивно впливає на поведінку та сприймання навколишнього світу. В той же час українська молодь вірить про самостійну можливість налагоджування своєї долі.

Об'єднують українських досліджуваних та досліджуваних країн Євросоюзу базові цінності: молодь прагне бути здоровою, матеріально стабільною, здобути освіту, мати гармонійні відносини перш за все із сім'єю, яка їх підтримує. З різних приводів, але і українська молодь, і молодь країн ЄС не відчуває достатню соціальну захищеність.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних із особливістю сприйняття молоддю України та країн Євросоюзу сучасної картини світу. Подальші дослідження в цьому напрямку можуть виявити інші грані сприйняття картини світу як української, так і європейської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев А. Н. Образ мира: [избр. психол. произв.] / А. Н. Леонтьев. – 1983. – Т. 2. – 320 с.
2. Симоненко С. М. Аналіз категорії «образ світу» та «картина світу» у контексті дослідження візуально-мисленневих стратегій / С. М. Симоненко // Наука і освіта. – 2007, № 3. – С. 45–52.
3. Смирнов С. Д. Понятие «образ мира» и его значение для психологии познавательных процессов / С. Д. Смирнов // А. Н. Леонтьев и современная психология. – М.: Изд-во моск. ун-та, 1983. – С. 149–155.
4. Петухов В. В. Образ мира и психология изучения мышления / В. В. Петухов // Вестник МГУ. – Сер.14. Психология. – 1984, № 21. – С. 15–20.
5. Галкіна О. О. Сприйняття сучасної картини світу студентською молоддю Литви та України: порівняльний аналіз / О.О. Галкіна // Наука і освіта. – 2011, № 9. – С. 57–60.

А. О. Галкіна

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ РАЗЛИЧИЯ В ВОСПРИЯТИИ СОВРЕМЕННОЙ КАРТИНЫ МИРА СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖЬЮ УКРАИНЫ И СТРАН ЕВРОСОЮЗА.

В статье представлены результаты теоретико-эмпирического исследования социально-психологических особенностей и различий в восприятии картины мира студенческой молодежью Украины и ряда стран Евросоюза в условиях глобальных световых перемен.

Ключевые слова: картина мира; образ мира; развитие; студенчество; наглядность; социальные аксиомы.

O. O. Galkina

SOCIO-PSYCHOLOGICAL DIFFERENCES IN THE PERCEPTION OF THE MODERN WORLDVIEW BY UKRAINIAN AND EU STUDENT YOUTH.

The article presents the results of theoretical and empirical research on the features and differences of perception of the modern worldview by student youth of Ukraine and European countries in conditions of global changes.

Based on the obtained data, we can conclude that youth of the EU is more socially adapted; they have strict rules of behavior. They believe that there are many options to achieve results, expertise and efforts will lead to positive changes. A high level of social cynicism tends to rivalry, aggression and distrust authority. Religious laws are not very important for them (except Poland and Latvia), and control over their own destiny belongs to themselves.

Ukrainian youth is much less socially adapted, tend to build their familiar behavior of the samples, the world of interpersonal relationships is very difficult for them. The average level of social cynicism indicates situational aggression and rivalry. Religiosity has a positive effect on the behavior and perception of the world. At the same time Ukrainian young people believe in the possibility of independent adjustment of their own destiny.

This study does not cover all aspects related to the peculiarities of the modern worldview perception by youth of Ukraine and EU countries. Further research in this area may reveal other facets of the perception of the worldview of both Ukrainian and European youth.

Keywords: worldview; the image of the world; development; students; visibility; social axioms.

Подано до редакції 18.05.2013